

פרשת חיי שָׁרָה

צִדְקַת מַעֲשֵׂה לַיְמִינָה – חַיֵּי שָׂרָה

"וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה" – האם מדובר ב"חיים שלאחר המות"?

פרשתנו פותחת בסיפור מותה של שָׂרָה, "וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה...; וַתָּמָת שָׂרָה בְּקָרְנֵת אֲרָבַע הַיָּם חֲבֵרוֹן...". על דרך פנימיות, שמה של הפרשה מלמד על מהותה של הפרשה כולה. לפי השם, יש מקום לצפות למעין תוכנית "חיים שכאלה", שתציג בפנינו את דמותה של שָׂרָה ותספר על מעשיה ועל השפעתה על הסובבים אותה. אך בניגוד לציפיות שבנינו על סמך השם, הכתוב כמו סותם עליה את הגולל, תרתי משמע (סיפור קבורתה במערת המכפלה) ועובר לעסוק בתקופה חדשה בחיי אברהם ויצחק, שנפתחת לאחר מותה. אם כוונת הכתוב להתמקד בשָׂרָה, אזי השם "אַחֲרֵי מוֹת שָׂרָה", מתאים יותר לכאורה, לתוכן הפרשה? האם חלילה, במסגרת "טעות סופר", התחלף לו המוות בחיים?

כדי לעמוד על מהותה של שָׂרָה, יש לברר את פשר שמה ולרדת לשרשו. למעשה יש לה יותר משם, היא מכונה שָׂרָה אֲמֵנוּ, האם הרוחנית הראשונה של עם ישראל. כאשר עושים בבית-הכנסת "מי שבירך" לאדם ששם אמו אינו ידוע, יש המוסיפים לשמו את הייחוס "בן חַוָּה" ויש המקפידים להוסיף "בן שָׂרָה" דוקא. האם עובדה זו מבטאת מעין יריבות נסתרת בין שָׂרָה לחַוָּה? לפי המדרש, אחת מהסיבות לקניית מערת המכפלה, היא העובדה, שמקום זה מסמל את התפתחות האנושות בכלל ושל עם ישראל בפרט. במערה זו נקברו אדם וחווה, הורי האנושות כולה. אחר כך נקברו בזוגות, גם האבות והאמהות של עם ישראל. יוצא איפוא ששָׂרָה אֲמֵנוּ היא האישה הראשונה הנקברת במערה בקרבתה של חַוָּה.

מהו המקור לשמה של חַוָּה? כאשר אדם הראשון ראה אותה לראשונה, תגובתו היתה "לִזְאֵת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מַאִישׁ לָקַחָה זֹאת". אחר כך מספר הכתוב, "וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִיא הָיְתָה אֵם כָּל חַי". מדוע איפוא, לא נקראה חַוָּה? ומדוע מוזכר שינוי שמה רק אחרי חטא עץ הדעת, עוד בטרם ילדה את קין והפכה לאם? ונראה, שהכתוב כמו בא לרמוז לנו שבשם חַוָּה יש גם טעם לפגם. חַוָּה כמו הביאה מות לעולם ושמה מזכיר את המקור לכישלונה, את העובדה שהתפתחה לעצת הנחש (נחש בארמית - חַוָּיָא). לעומת זאת, כאשר מבשר המלאך לאברהם על הולדת יצחק, הוא משתמש במילה חַיָּה, "כַּעֲת חַיָּה וְהָנָה בֶן לְשָׂרָה אִשְׁתְּךָ". בספר 'גלגולי נשמות' מגלה לנו האר"י הקדוש, ששָׂרָה היא אכן גלגול של נשמת חַוָּה, ולכן פעלה לתקן חלק מהקלקולים שלה. ולכן כמו מרמז הכתוב, שְׂפָעַת, לאחר התיקון שעשתה שָׂרָה, היא ראויה יותר לשם חַיָּה ולתואר "אֵם כָּל חַי", לאחר שתיקנה עיוותים שפגמו בחיות.

שמה של שָׂרָה נגזר מהשורש ש.ר.ה, במשמעות של שררה, תכונה שאכן מתגלה אצל שָׂרָה בעמדתה התקיפה והלא מתפשרת, נגד הישארותם של הגר וישמעאל בביתו של אברהם. היא דורשת מאברהם בתוקף "גֵּרֵשׁ הָאֵמָה הַזֹּאת וְאֵת בְּנָהּ! כִּי לֹא יִרְשׁ בֶּן הָאֵמָה הַזֹּאת עִם בְּנֵי עַם יִצְחָק". דרישה זו, האגואיסטית לכאורה, גורמת לנו, צאצאיה, לחוש מעין חוסר נעימות. אפילו אברהם רואה דרישה זו, כגזירה קשה ו"לא הומאנית", "וַיִּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אֹדֶת בְּנֹו". למרבה הפליאה, הקב"ה כמו מצדד בדעתה של שָׂרָה, ואף מורה לאברהם "אֵל יִרַע בְּעֵינֶיךָ עַל הַנְּעָר וְעַל אֲמֹתָךְ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׂמַע בְּקֹלָהּ!". בחפשנו אחר שָׂרָה הפנימית, הנסתרת, נזכיר כי לשָׂרָה שם נוסף שכמו מוצנע במקרא ונזכר רק פעם אחת בסוף פרשת נוח. הכוונה לשם יְסָכָה, משרש ס.כ.ה, שמשמעותו בלשון מְשִׁנָּה, צְפִיָּה. חז"ל מצדיקים שם זה בשני טעמים, המשלימים זה את זה: "שהיתה סוֹכָה ברוח הקודש" מחד, כלומר שהגיעה לדרגה גבוהה של נבואה וראייה רוחנית, ומאידך, "שהיו הכל סוֹכֵינִי ביופיה" הפנימי ובהארה הרוחנית, שקרנה ממנה.

הפן השני של השרש ס.כ.ה משתקף באות ס' הסגורה, המוצבת לפני האותיות 'כה' (המייצגות הארה), שכאילו באה לסגור את הפתח בעד ההארה. הצירוף 'סכ', עניינו הגנה בכלל, ומהארה מרובה בפרט. התוצאה מושגת ע"י הסתרה וכיסוי: סוככים, סוכה, סכר, סיכת העור בשמן להגנה מפני קרינה ועוד. קיבלנו אפוא בשורש אחד, ס.כ.ה, דבר והיפוכו, גילוי של אור מחד, וצמצום ההארה מאידך? ומה לכל זה ולשָׂרָה? ממבט ראשון הזיווג של אברהם ושָׂרָה אינו נראה מוצלח במיוחד. אברהם מייצג את מידת החסד, נתינה ללא הגבלה, הרמוזה גם בשמו (אברהם=248=רחם), גם ה'רחם' הנשי, וגם השורש ר.ח.מ המייצג את רחמי האם על עוברה. ניתן לדמות את אברהם לצינור המשמש להורדת השפע האלוקי למטה. הוא רוצה לקבל כמה שיותר, אך לא בעבורו, אלא כדי שיוכל לחלק לאחרים, לכולם, ללא יוצא מן הכלל. שָׂרָה לעומתו, שייכת למידת הגבורה, הבנויה על נתינה מוגבלת, סלקטיבית ומושכלת. לפעמים צריך לסגור את הצינור או להצר אותו. יש כאלה שנכון לתת להם ויש שאינם עומדים בדרישות המצדיקות נתינה. איזו מהגישות היא הנכונה?

אדם וחווה זכו לגן עדן ממש, ולא רק על דרך המליצה. הקב"ה נתן להם היתר גורף, "מִכָּל עֵץ הַגֵּן אֵכֶל תֹּאכְלוּ", ומגביל אותם רק במצוה אחת של לא-תעשה, "וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב יָרַע לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ". האיסור חל על עץ אחד בלבד מתוך עצי הגן. חטאם היה בכך שניסו להרחיב את צינור השפע האלוקי ולהחיל את ההיתר על הכל, ללא יוצא מן הכלל. לא היו להם כלים המאפשרים לקבל ולהכיל את אורו (פרי) של עץ זה, וכתוצאה מהחטא, ניזוק כושר האבחנה שלהם בין טוב לרע.

אברהם מייצג את הרצון לעשות ולתת. 'אברהם' בגימטריא רמ"ח, כמספר מצוות העשה (248) שניתנו בתורה לעם ישראל. שָׂרָה לעומתו, כגלגולה של חווה, מציבה במסגרת התיקון של החטא גדרים וסייגים כדי להרחיק את עצמה ואת אברהם, מלהיכשל בחטא. מאפיין זה בא לידי ביטוי גם בשמה, שָׂרָה. לפי פנימיות, כל ש' שמאלית (המבוטאת כמו ס'), מרמזת על משמעות נסתרת המתגלה באותה מילה, אם נחליף את ה-ש' שבה ב-ס'. ובמקרה דנן, במקום שָׂרָה נקבל סָרָה, משורש ס.ו.ר (המזכיר גם את התואר אָסוּר), שמשמעו להתרחק. הפסוק "סוּר מִרַע וְעִשֵׂה טוֹב וְשָׁכֵן לְעוֹלָם", כאילו נועד לאברהם

ולשָׁרָה. הציווי "וְעֵשָׂה טוֹב" מכוון לאברהם, אך כדי לקיימו, יש להציב לפניו את ה"סור מרע", את שָׁרָה ה-סָרָה מרע (ומרחיקה מרע). רק הצירוף של שניהם, מאפשר לעם ישראל הנצחי, למלא את ייעודו ולשָׁכֵן לעוֹלָם.

על דרך פנימיות, ניתן לחפש בכל ש' שמאלית גם משמעות נסתרת, המתגלה בהחלפת ה-ש' השמאלית, ב-ש' רגילה (ימינית). אם נפעיל כלל זה על השם שָׁרָה, נקבל את השרש ש.ר.ה, ממנו נגזרת המילה 'השראה'. משמעות אחרת לשם שָׁרָה (ש' ימינית), היא רוּאָה, משורש ש.ו.ר. כאן מגלים אנו חיזוק נוסף לדברי המדרש על שָׁרָה, "שהיתה סוֹכָה ברוח הקודש". ומוסיף המדרש וקובע "שהיה אברהם טפל לשָׁרָה בנביאות", כלומר שבנבואה, ובראיית ההשלכות של פעולה כלשהי, עלתה שָׁרָה על אברהם. מלבד היותו היהודי הראשון, מינה אברהם לשמש גם "אב המון גוים". שָׁרָה לעומתו, היא אִם לצד הקדושה בלבד, לעם ישראל. ואכן, ההלכה קובעת שיהדותו של אדם נקבעת לפי האם (שָׁרָה) ולא לפי האב (אברהם). כאשר שָׁרָה רואה את ישמעאל "מצחק", "עושה צחוק" מאמונתו של אברהם, ומסכן את יצחק, היא צופה למרחוק ורואה ש"החיבור" ביניהם והניסיון ללכת לקראתו, טומן בחובו נזק גדול, הניכר במיוחד כיום. היא לא מהססת ודורשת בתוקף, "גרש האָמָה הזאת וְאֵת בְּנָהּ!". היא כמו רומזת לנו, שגם לעתיד לבוא, מסוכן יהיה לשתף את ישמעאל בירושה של הארץ המובטחת, "כי לא יירש בְּן הָאָמָה הזאת עם בְּנֵי עַם יִצְחָק". אומנם הקב"ה הבטיח לאברהם "לְךָ אֶתְנָנָה וְלִזְרַעְךָ", אך הקב"ה בעצמו מסייג את דבריו, "כִּי בְיִצְחָק יִקְרָא לְךָ זֶרַע", ביצחק, ולא באחר.

לאחר מותה של שָׁרָה, כאשר אין מי שישגיח על אברהם ויציב לו גבולות, יש לכאורה מקום לחשש שמא אברהם "ישוב לסורו". שם הפרשה מספק תשובה ניצחת לחשש זה, "וַיְהִי חַיֵּי שָׁרָה". כל שאר חיי אברהם המתוארים בפרשתנו, התנהלו כמו בחַיֵּי שָׁרָה. על הצדיקים אומרים חז"ל, שבמותם גדל כוח השפעתם ליותר מאשר בחייהם. אברהם מקפיד לקבור את שָׁרָה במקום בו קבורים חוה ואדם. הוא נזהר מלהשיא ליצחק אישה מבנות כנען, ואפילו לא את בתו של אליעזר, העבד הנאמן. השראתה והשפעתה של שָׁרָה מפעמים באברהם, כאילו שרה ניצבת מולו ("עזר כנגדו"). אברהם אינו מנסה להתחמק מהכרעה, או להשאיר את הדברים לרגע פטירתו, וביוזמתו, ובהזדהות מלאה עם מעשהו, "וַיִּתֵּן אֲבָרָהֶם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק", הוא מוריש את הכל ליצחק. "וְלִבְנֵי הַפִּילִגְשִׁים אֲשֶׁר לְאֲבָרָהֶם נָתַן אֲבָרָהֶם מִתְּנַת וַיִּשְׁלַחם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ בְּעוֹדוֹנוֹ חַי קְדָמָה (מזרחה) אֶל אֶרֶץ קְדָם (מזרח)". אברהם אינו משאיר מקום לספיקות, להרהורים או לערעורים באשר לזהותו של יורשו וממשיך דרכו. אברהם משלח את השאר בְּעוֹדוֹנוֹ חַי, הרחק, למזרח הרחוק.

מדוע חשוב כל כך לאברהם לרכוש "אַחֲזַת קָבֵר", כדי לקבור את שָׁרָה? ומדוע הוא מציב לעצמו כמטרה, דוקא את מערת המכפלה שבחברון? כאן ניכרת השפעתה החשובה של שרה אמנו, המקפידה על ההפרדה גם לאחר המיתה. גופתו של יהודי שנימול, יש בה מן הקדושה ולכן חובה להביא כל יהודי, וכל פיסה או פירור ממנו, ל"קבר ישראל". בית הקברות, קרוי ביהדות גם "בית עלמין" (בית עולמים) או "בית החיים". לפי המדרש, עוד בחייה נתנה שרה עיניה במערת המכפלה כפי שמתואר בשיר "אשת חיל", בו סופד אברהם לשרה, "זָמְמָה שָׂדֶה וַתַּקְחֵהוּ". שרה היא שגרמה לאברהם לקנות את מערת המכפלה, ובכך השיגה מטרה נוספת. מאז הגיעו אברם ושרי לארץ כנען, כפי שמסביר הרבי מליובאוויטש, עסק אברהם בהליכה ובנדודים. הוא כבש אותה ברגליו אך לא נאחז בה. הוא לא רכש וְלוֹ פִּיסַת קֶרֶקַע קִטְנָה, שתהא לו עליה בעלות פורמאלית. אמנם הקב"ה קבע בברית בין הבתרים, "כִּי גֵר יִהְיֶה זֶרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם", וממילא, יצחק וצאצאיו היו אמורים להיות גרים ולא תושבים של קבע, גם בארץ ישראל. אך קביעה זו אינה חלה על אברהם. לכן הוא מבקש לקנות לו אַחֲזַת קָבֵר, משורש א.ח.ז, הדומה בקידומת לשורש א.ח.ד, ובסיומת 'חז', מזכיר את חזק. כלומר שמדובר בחיבור חזק במשמעות של להיאחז, כמו זרע המכה שורש באדמה ונאחז בה. למעשה, המתנחלת היהודייה הראשונה בארץ ישראל היא שרה אימנו, שגופתה נטמנת במאחז "מערת המכפלה", באַחֲזַת הַקָּבֵר שבעיר חברון (מלשון חיבור).

לא זו בלבד שהמוות אינו בגדר מילה שלילית ביהדות, אלא שהחכם באדם אומר בקוהלת "טוב שם משָׁמֵן טוב וְיוֹם הַמָּוֶת מְיוֹם הַחַיִּים". ביום השנה לפטירתו של יהודי נהוג לערוך סעודה לכבודו ולשמוח בעבורו. יום המיתה הוא היום בו האדם כמו מלקט ו"צורר" את כל מעשיו בעולם הזה, ובא לקבל את שכרו בעולם הרוחני הגבוה יותר. לכן, טוב יום הַמָּוֶת, יום התחלת הפירעון של השכר, מְיוֹם הַחַיִּים הַחַיִּים בו הוא מתחיל לעבוד לקראתו. וניתן אולי לפרש זאת כאילו יום הַמָּוֶת הוא המטרה אותה צריך האדם להציב לנגד עיניו, כבר מְיוֹם הַחַיִּים הַחַיִּים, בגדר "דע מאין באת ולאן אתה הולך". עליו להגיע אל המטרה במצב המיטבי עם הישגים ועשייה מרובה. ומעניין שבלשון חז"ל, משמשת המילה 'קָבֵר' כתחליף למילה רָחַם.

הייתכן? להשוות בין הרחם המעניק חיים ובין הקבר ה"שולל" חיים? התשובה לכך פשוטה יחסית. המיתה והקבורה כמו פותחים בפני הנפטר את שערי החיים הנצחיים בעולם האמת. החיים בעולם הזה נמשלים לחיי העובר, הנבנה והולך לקראת יציאתו לאוויר העולם. וכמו שהיציאה מהרחם היא מעין "מיתה" של צורת החיים הקודמת של העובר, ומעבר לחיים חדשים ו"עצמאיים" משלו (ולא כאבר של אימו), כך גם המיתה, משחררת את הנשמה מהכבלים הגשמיים בהם היתה "אסורה" בעולם הזה. מה שעומד לזכותה של הנשמה בעולם האמת, מותנה גם בתוצאות הנמשכות מפעולתה בעולם הזה. וזכתה שרה, שכל פעילותה בעולם הזה היתה בגדר חיות, הממשיכה לפעול את פעולתה גם לאחר מותה. נסכם איפוא ונאמר, שהחיים בפרשתנו מתנהלים על פי דרכה של שָׁרָה. רוחה שורה על החיים, והיא יכולה "לחזור ולומר לעצמה": "אֲחֵרֵי בְּלַתִּי (מותי) הִיָּתָה לִּי עֲדָנָה". כי אין לך חיות גדולה מזו.

דבר חסידות

(היום יום)

חסידות מראה לאדם כמה קטן הוא, ולאילו גדלות ניתן להגיע.

שבת שלום ומבורך

10/10/18

אם ברצונך לקבל את הגיליון במסרון או במייל, פנה אל hhananv@gmail.com או לטלפון 052-569-9691